

Dogru bilgi dogru kaynaktan alınır...

Çamlıca Basım Yayın / 242

BİR DAMLA TARİH

Yasin ÖZKAN

Yayın Yönetmeni

Kemal ERKAN

Editör

Selman SOYDEMİR

Soner DEMİRSOY

Tashih

Osman DOĞAN

Yasin ODABAŞI

Grafik Tasarım

Fatih DEVREZ

Kapak Tasarımı

Süleyman KÖKLÜ

1. Basım: İstanbul, Haziran 2023

ISBN: 978-605-2301-??-?

Baskı ve Cilt

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

ÇAMLICA

Bağlar Mah. Mimar Sinan Cad.

No: 52 Güneşli - Bağlar / İstanbul

Tel: 0212 657 88 00 (pbx)

www.camlicabasim.com

bilgi@camlicabasim.com

T.C. Kültür Bakanlığı

Sertifika No: 46592

© Bu eserin bütün yayın hakları Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.'ne aittir.

İzinsiz yayımlanamaz.

bir damla
tarih

ÇAMLICA

İstanbul 2023

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
“Filistin’i Satmayı Düşünürseniz Bedelini Söyleyin!”	9
“Harem-i Şerîf’e Yüksekten Baktırmayasın!”	14
“Su Sıkıntısı Çekmemek için Gerekli Önlemler Alınsın!”	21
“Yolsuzluklar Etraflıca Araştırılıp Gereği Yapılsın!”	26
“Askerlere Teravîh ve Vaaz İçin İlim Talebeleri Gönderilsin!”	32
Maden Ocakları Müfettişlerce Denetlenmeli	37
Şeyh Şamil’i Rus Esaretinden Osmanlı Sultanı Kurtarmıştı!	42
Topkapı Sarayı’nda Botanik Bahçesi Açılacaktı	48
Avrupalılar Kağıthane’nin Çamurunu Çalmış!	52
Bağdat’ın Muhafazasına Gönderilen 500 Yeniçeri!	56
Salgın Hastalıklara Karşı Gerekli Tedbirler Alınsın!	60
Osmanlı’nın Son Devrinde Mevlid Kandili Tatili!	70
Afrikalı Müslümanlara Vaizler Gönderilsin	74
Göçmenlerin Sıkıntı Yaşamaması için Tedbirler Alınsın!	81
Fakir Yahudilerin Masrafları Hükümetten!	87
Mektep Bakkallarının Dikkatine!	92
İstanbul’da Ramazan Topları Nerelerden Atılırdı?	99
Hasat için Mahkûmlar Serbest Bırakılsın!	104
Kurban Bayramı’nda Kimsesiz Çocuklara Sünnet Merasimi Yapılsın! ..	108
Derse Girmeyen Hocaya Ceza!	112

Çocuk Mültecilere Mektep.....	116
İstanbul'un Sahte Dilencilerle İmtihanı.....	122
Kur'ân-ı Kerîm'e Karşı Yapılan Bu Saygısızlık Cezasız Kalmasın!.....	126
Yıldız Suikastı'nın Zanlısı Rusya'dan İstenmişti!.....	130
Mısırlı Evlatlarım! Kurtuluş Çok Yakında!.....	136
Tarihî Eser Kaçakçılığına Tedbir Alınsın!.....	140
Mukaddes Mekânlara Haraplık Yakışmaz!.....	144
Memleket Tüccar ve Sanat Ehliyle Kalkınır.....	151
Korsan Kayıkçılara Fırsat Verilmeye!.....	156
Yeni İcad Tıp Aletleri Yakından Takip Ediliyordu.....	160
Yetiş Sultanım Halep Kan Ağlıyor!.....	164
Kaynaklar.....	168

ÖNSÖZ

Selçukluları müteakip İslam'ın bayraktarlığını devralan ve 600 yıl gibi uzun bir müddet devam ettiren Osmanlı Devleti devrinden günümüze milyonlarca vesika kalmıştır. Bu belgelerin büyük çoğunluğu devlete ait arşivlerde bulunmakla beraber özel kurumlarda ve şahısların ellerinde olanlar da vardır.

Arşiv vesikaları, tarihimizi dosdoğru öğrenmemizi sağlayan en temel ve kıymetli kaynaklardır. Tarihi konulara dair bilgilerin tespit edilmesinde, derlenmesinde ve sunulmasında arşiv belgelerinin kıymeti paha biçilmezdir. Sözün kâğıda yansımaları olan tarihi belgeler, geçmişte yaşananları birinci elden görmemizi sağlar. Ayrıca bu belgeler ışığında, dönemin siyasi, kültürel ve ekonomik yönlerini tanıma fırsatımız olur. Devletin hâfızası olarak görebileceğimiz arşivlerimiz bu konuda oldukça zengin belge koleksiyonuna sahiptir.

Arşiv belgeleri önemine binaen “Hazine-i Evrak” diye isimlendirilmiştir. Bir yazı medeniyeti olan Osmanlı Devleti'nin bıraktığı bu miras, sadece bizim değil zamanında Devlet-i Aliyye'ye bağlı olan onlarca ülkenin, geçmiş izlerini günümüze taşımakta ve tarihlerini aydınlatmaktadır. Yaşanılan zaman, geçmiş ile gelecek arasında kurulu bir köprüdür. Bu köprünün sağlamlığı, geçmişle olan irtibatın devamlılığına bağlıdır. Bu manada, kültürümüzün ve köklü mazimizin miraslarını yâd ederek toplum hafızasını tazelemek, günümüzü daha iyi anlamak ve geleceği daha sağlam inşa etmek için önemlidir.

Muhtelif arşiv vesikalarını ele aldığımız bu çalışmada, arşivde yer alan fermanlardan berata, buyuruldudan tezkireye kadar birbirinden farklı belge türlerini inceledik. İncelediğimiz birinci elden kaynaklar sayesinde bizzat hadiseye şahitlik edenlerin kaleminden, devleti yönetenlerin yetim çocuklar hakkındaki tavırlarına, mukaddes beldelere olan hassasiyetlerine ve işçilerin haklarına olan saygıları gibi otuzdan fazla konuya tanıklık edeceğiz. Ayrıca belgeleri orijinal hallerinin yanı sıra transkripsiyonları ile birlikte sunarak, Osmanlıca okuma becerisini geliştirmek isteyenlerin pratik yapmalarına imkân sağlamayı hedefledik. Belgelerin birbir çevirilerinin yanında, günümüz Türkçesine çevrilmiş hallerini de vererek, tarihi hadiseleri yorumlama konusunda okura yol gösterdik. Kitap bu yönüyle, Osmanlı tarihi hakkında alışılmışın dışında farklı bir bakış açısı kazanmak isteyenler için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Osmanlı tarihinden çeşitli konuları derlediğimiz ve daha önce Yedikıta Dergisi'nin "Vesikalar Arasında" bölümünde yayınlanan makalelerden meydana gelen eserimizde; ekonomiden siyasete, yönetimden sosyal hayata, Osmanlı döneminin çeşitli konularına dair belgeler yer almaktadır. Bu evrakların incelenmesi, Osmanlı tarihi hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için oldukça mühimdir. Kitabın amacı ise belge okumaya yardımcı olmasının yanında, okuyuculara tarihi bir perspektif sunmak, Osmanlı dönemi hakkında arşiv belgelerine dayalı, detaylı ve güvenilir bilgi edinmelerine yardımcı olmaktır.

Okyanusta bir damla misali de olsa, tarihin tozlu rafları arasına sıkışmış vesikalara gelin birlikte göz atalım.

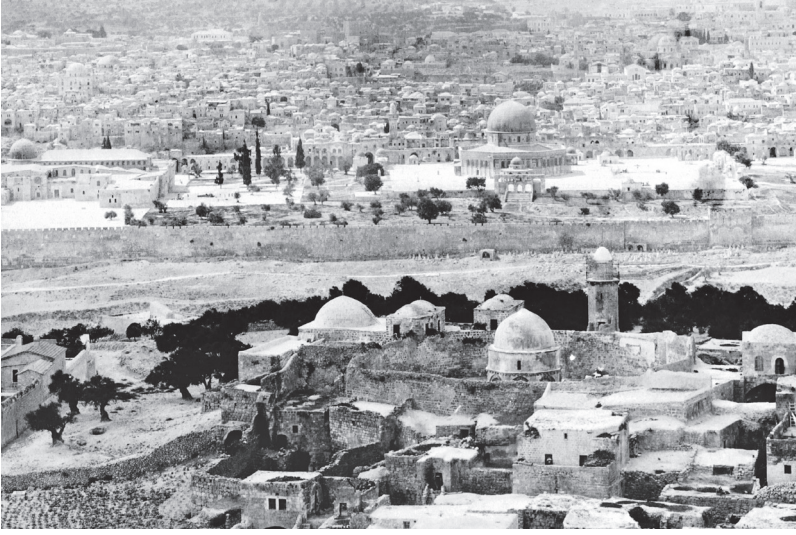
Yasin ÖZKAN

“FİLİSTİN’İ SATMAYI DÜŞÜNÜRSENİZ BEDELİNİ SÖYLEYİN!”

Filistin topraklarını satın almak maksadıyla Amerika’nın Los Angeles şehrinde yaşayan ve kuvvetle muhtemel Yahudi olan J. Jackson Smith, 1913 yılında Osmanlı Devleti’nin Hariciye Nezareti’ne müracaatta bulunur. Smith, Filistin’in padişahın topraklarının bir cüzü olduğunu söylemiş ve “satmayı düşünüyorsanız bedelini tarafıma bildiriniz” demek cüretinde bulunmuştur...

M.Ö. 8. yüzyılda Asurluların yurtlarını istilasından sonra rahat yüzü görmeyen Yahudiler çareyi farklı topraklara yerleşmekte aradılar. Avrupa’dan Arabistan’a kadar dünyanın çeşitli bölgelerine yerleştiler. İspanya’dan kovulduklarında güçlü Osmanlı Devleti’nin şefkatli kanatları altında huzur içinde yaşadılar. Fakat günün birinde Filistin’e geri dönüp devlet kurmak hülyalarından hiçbir zaman vazgeçmediler.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin zayıflaması Yahudileri cesaretlendirerek devlet kurmak konusunda faaliyetlerini hızlandırmalarına sebep oldu. Bunun yanında Batılı güçlerin de kışkırtmaları ile Yahudiler, bu amaca yönelik Siyonizm düşüncesi çerçevesinde daha pervasızca hareket etmeye başladılar. Bu düşüncenin kurucusu Theodor Herzl, Yahudi devletini tekrar kurmak için Sultan İkinci Abdülhamid Han’dan, Osmanlı dış borçlarının ödenmesi karşılığında Filistin topraklarını istemişse de şiddetle reddedilmiştir.

Zeytinadağı'ndan Mescid-i Aksa'nın Görünümü

Yahudilerin Sultan Beşinci Mehmed Reşad döneminde de benzeri bir teşebbüste bulduklarını görmekteyiz. Filistin topraklarını satın almak maksadıyla Amerika'nın Los Angeles şehrinde yaşayan ve kuvvetle muhtemel ki Yahudi olan J. Jackson Smith, 1913 yılında Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti'ne müracaatta bulunmuştur.

Onun, Filistin'in padişahın topraklarının bir cüzü olduğunu söylediği ve “padişah hazretleri işbu toprakları satmayı düşündüğü takdirde bedelinin tarafına bildirilmesini” isteme cüretinde bulunduğu belgeye buyurun birlikte göz atalım:

Dışişleri Bakanlığı Tercüme Odası

Padişah hazretlerinin yüce eşigine, 7 Şubat 1913 tarihli ve Amerika'da Kaliforniya Eyaleti'nde yer alan Los Angeles şehrinde ikamet eden J. Jackson Smith imzasıyla takdim olunan arzın tercümesidir:

Kudüs-i Şerif ve nam-ı diğer Filistin, padişah hazretlerinin Asya'da sahip oldukları memleketlerinin bir kısmını teşkil ediyor. Padişah hazretleri işbu toprakları satmayı düşündüğü takdirde bedelinin tarafıma bildirilmesini rica ederim.

باب عالی نظارہ خاں بہادر شاہ صدر ریاست ترجمہ سید نور ۱۰۸	منظم علی ۱۰۷	مبذ ۱۰۶	مدیر ۱۰۵	مدیر عمومی ۱۰۴
---	--------------------	------------	-------------	-------------------

خسبہ علیہا حکومت پارتھ ۷ ساطا ۹۱۳ تاغی و ایشاہ قابلہ نیا
 ایاتی داغندہ کائہ گوسی اند لائی شہزادہ یقیم "جو جھوٹا اسیت"
 افسانہ تقدیم کنندہ عرفہ نہ شہزادہ

قوس شریف و نام دیگر لہ اجہ فطیہ ذات حضرت بلوچانہ
 آبیادہ مالک بولندہ قمری ملک شہانہ زینت بر خیزونی تشکیل ایسہ
 استو فرسک و روشنی تصور بولندہ تقدیرہ بدلتی عا فریادہ
 استقامت و نور فتنہ

Metnin Orijinali

Bâbîâlî

Nezâret-i Hariciye Umûr-ı Siyâsiye

Müdîriyet-i Umûmiyesi

Tercüme Odası

Numara 108

Fî 16 Şubat sene 1328

Atebe-i ulyâ-yı hazret-i pâdişâhîye 7 Şubat sene [1]913 târîhli ve Amerika'da Kaliforniya Eyâleti dâhilinde kâin "Los Angeles" şehrinde mukîm "J. Jackson Smith" imzâsıyla takdim kılınan arızanın tercümesidir.

Kudüs-i Şerîf ve nâm-ı diğere Arz-ı Filistin zât-ı hazret-i mülûkânelerinin Asya'da mâlik buldukları memâlik-i şâhânelerinin bir cüz'ünü teşkîl ediyor. İşbu cüz'ün fûruhtu mutasavver bulunduğu takdîrde bedelinin lutfen âcizlerine iş'âr buyrulması istirhâm olunur, fermân.

DERSE GİRMEYEN HOCAYA CEZA!

Osmanlı Devleti'nde tedrisata (eğitim) verilen ehemmiyet çok büyüktü. Devletin kuruluşundan tarih sahnesinden çekilişine kadar bu hususta en küçük taviz verilmemiş, ihmali olanlara da gerekli cezalar tatbik edilmiştir. Padişahların, memleket dâhilindeki tedrisattan mesul olan kadılara ve son zamanlarda teşekkül eden maarif vekillerine gönderdikleri emirler içinde çok enteresan vesikalara rastlamaktayız. Bu vesikalarda yer alan bazı hususlar şöyledir:

Çocuklarını okutmaya göndermeyen ailelerin tespit edilip mutlaka çocukların okutulmasının temini, mektep ve medreselerdeki ders programının takibine dikkat edilmesi, talebeye dayak atan ve hakaret eden muallim ve hocaların işlerine son verilmesi, medrese ve mekteplerin yakınlarında kahvehane açılmaması, talebenin ihtiyaçlarının karşılanıp, aç ve muhtaç bırakılmaması, medrese hocalarının ve mektep muallimlerinin dersleri takip edip, aksatmamaları, ders zamanlarında hocaların ve muallimlerin izine gitmemesi, talebelerin de ders zamanlarında mazeretsiz izin istememeleri vb.

Bu mevzu ile alakalı olarak yayınladığımız vesika ise Edirne'de bazı müderrislerin derslere girmedikleri ve bazı talebelerin fesat çıkardığı duyulduğundan, derse giren ve girmeyen müderrislerin tespit edilip derslere girmeleri hususunda uyarılmaları, buna

rağmen derse girmemekte ısrar edenlerin isimlerinin bildirilmesi, talebelerin ise ancak kefilleri alındıktan sonra medreselerde iskân ettirilip kefilsiz talebe iskân ettirilmemesi ve fesat çıkartan talebelerin de teftiş olunup üzerlerinde sabit olan haklar alındıktan sonra muamele yapılması hususunda Sultan İkinci Osman'ın (1618-1622) Edirne kadısına gönderdiği emirdir.

Edirne kadısına hüküm ki:

Edirne'de müderrislerin derse girmeyip dersleri tatil ettikleri ve talebelere bir kısmının da uygunsuz hareketlerde bulunup huzursuzluk çıkardıklarını işittim. Müderrislerden derse devam edenler ve dersi tatil edenleri İstanbul'a bildirin. Talebeler kefilsiz olarak medreselere yerleştirilmeyip huzursuzluk çıkaranlar medreselerden çıkarılsın. Ve gereken cezaları verilsin. Bu hususta fermanım çıkmıştır.

Buyurdum ki:

Fermanım eline ulaştığında, Edirne'de müderrislik yapan bütün hocaları gizli veya açıktan gözetleyerek meselenin iç yüzünü araştırın. Derse devam etmeyenlere, derse ara vermemeleri gerektiğini tembihleyip tatil günleri haricinde dersi tatil etmeyip derslere devam etmelerini sağlayasın. İkaz ettiğin halde, dersleri tatil edenleri ise isim ve medreseleri ile beraber yazıp bana bildiresin. Eğer böyle davrananlar var ise görevlerini ellerinden alarak başkalarına devredesin. Öğrencilerin her birerlerinden kefiller alınarak medreselere yerleştiresin. Eğer kefil gösteremeyenler olursa bunları medreselere aldirmayasın. Huzursuzluk çıkaranları dahi güzelce teftiş edip bu konuda haklarını arayanlarla bunları bir araya getirip bir defa şeriat üzere görülmeyip üzerinden on beş yıl geçmeyen davaları hak üzere görüp sabit olduktan sonra hak sahiplerinin haklarını tamamen aliverip o gibi fesatçı suhteleri asla korumasın. Ve şeriat üzere haklarından gelesin. Vilayeti güzelce koruyasın. Hiçbir kimseye zulmettirmeyesin. Bu bahane ile şeriatın hilafına bir ferde bile zulmetmekten kaçınasın.

[29 Ekim 1618]

Metnin Orijinali

Mûmâ-ileyhe hüküm ki:

Mahmiyye-i Edirne'de olan müderrisîn derse varmayıp ta'tîl-i ders etdikleri ve sûhtevât tâyifesi dahi şekâ vü fesâd üzre oldukları sem'-i hümayûnuma ilkâ olunmağın müderrislerin derse müdâvemet edenler ve ta'tîl-i ders edenler Âsitâne-i sa'âdetime arz olunmak ve sûhtevât tâyifesi kefilsiz iskân etdirilmeyip şekâ vü fesâd üzre olanların şer'le haklarından gelinmek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

Buyurdum ki:

Vusul buldukta, bu bâbda bi'z-zât mukayyed olup dahi hufyeten ve alâniyyeten Edirne'de olan müderrisleri teccessüs ü tefahhus edip derse müdâvemet üzre olmayanlara derse varmak için muhkem tenbîh edip eyyam-ı ta'tîlden gayri zamanlarda derse iştigâl etdiresin. Ba'de't-tenbîh mütenebbih olmayıp ta'tîl-i ders edenleri ism ü resmleri ve medreseleri ile yazıp arz eylesin ki, o makulelerin medreseleri âhara tevcih oluna ve sûhtevât tâyifesiün dahi her birinin kefillerin alıp medreselerde iskân etdirip kefilleri olmayanları iskân etdirmeyesin ve ehl-i fesâd olanları dahi onat veçhile teftiş ve tayîn-i madde ve da'vâ-yı hakk edenler ile beraber edip bir defa şer'le fasl olmayıp üzerinden on beş yıl mürur etmeyen hususların hakk üzre görüp ba'de's-sübût ashâb-ı hukuka şer'le bî-kusûr hakların alıverdikden sonra o makûle ehl-i fesada asla himâyet ü sıyânet etmeyip şer'le haklarından gelip vilâyet ü memleketi onat veçhile hıfz u huraset edip bir ferde zulm ü te'addî etdirmeyesin. Amma bu bahane ile hilâf-ı şer'-i şerîf bir ferde zulmolunmaktan dahi ziyâde hazer eylesin.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BOA (Osmanlı Arşivi)

A.DVN. S.MHM.d, 26/696; 3/333; 5/169; 82/158

A.MKT.MHM, 357/27

A. MTZ. 05, 11-C/362

BEO, 349/26103/1; 2674/2/497; 571/42780/1/2; 3716/278631; 3716/278631

C. EV, 00129

DH. EUM. 1 Şb, 2/54/5

DH. MKT, 2392/24; 1765/99; 753/50

DH. İ. UM. EK, 91/9

DH. İD, 16/B/1331(Hicri) 164/1

HAT, 712/34067-1; 753/35560-C-1/1; 1464/62

HR. TO, 544/18; 387/37

İE. AS, 12/1160

MF. HFS, 4/5

MF. MKT, 1242/99

MV, 00212/69

Y. PRK. AZJ, 8/86

Y. PRK. MŞ, 4/43

Y. MTV, 32/63

Kaynak Eserler

Arzu M. Nurdoğan, Modernleşme Döneminde Osmanlı'da İlköğretim, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016.

Erhan Afyoncu, Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, İstanbul 2013.

Halit Fahri Ozansoy, Eski İstanbul Ramazanları, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.

Hızaloğlu Mustafa Zihni, Şeyh Şamil (Şimali Kafkasya İstiklal Mücadeleleri), Ankara 1958.

Hüseyin Özdemir, Cafer Durmuş, A. Semih Torun, vd, Osmanlı Belgelerinde Filistin, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı Yay, İstanbul 2009.

İlhan Ovaloğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal, Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz, I-II, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

İlhan Ovaloğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal, Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Devrinde Kudüs, I-II, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2011.

Nurhan Atasoy, Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek, İstanbul 2002.

Osman Doğan, İbrahim Başağaoğlu, Ahmet Uçar, Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2015.

Ömer Faruk Yılmaz, Osman Gazi'den Sultan Vahidüddin Han'a Osmanlı Tarihi, V, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2014.

Selman Soydemir, Hurufattan Taş Baskıya Osmanlıda Kitap Basımı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2013

Soner Demirsoy, Osmanlı'dan Tarihe Not Düşen Kareler, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2013

Suraiya Faroqi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, (çev. N. Kalaycıoğlu), İstanbul 2000.

Recep Karacakaya, İsmail Yücedağ, Osmanlı Arşiv Vesikaları, İstanbul 2019.

Yusuf İhsan Genç, Dr. Mustafa Küçük, vd, Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı Yay, İstanbul 2010.